

En kultur utan konstnärer?

Referat av samtal i ABF-huset 5 oktober 2009 med författaren och ledamoten av Samfundet De nio, Niklas Rådström och Stina Oscarsson, konstnärlig ledare på Orienteatern och initiativtagare till Skuggutredningen, kulturlivets motutredning till den statliga kulturutredningen.
Samtalsledare: Bengt Göransson.

Niklas Rådström inledde med att framkalla bilden av en utomjording som, hitkommen från en annan planet, skulle förvåna sig storligen över människornas musikaliska verksamheten: all denna musik till ingen nytta, utan syfte – varför finns den? Det finns biologer som hävdar att musiken inte har någon som helst evolutionär funktion, sade Rådström, och om musiken försvann skulle vi fortsätta våra liv precis som vanligt.

Han fortsatte med att berätta om ett samtal med en företagsledare som satt i ett tjugotal styrelser och när Rådström undrade varför han själv aldrig blivit tillfrågad om att sitta i någon styrelse blev svaret ”det är för att du inte kan någonting”.

- Jag började fundera på saken och tyckte till slut att han nog hade rätt. Hade jag lärt mig någonting över huvud taget genom att sitta där i ensamheten och skriva, vilket har varit min huvudsakliga sysselsättning de senaste 30-35 åren?

Men vid närmare eftertanke började han se på saken på ett annat sätt. Vad det var frågan om var ju en jättelikt kunskapsområde – konstens och kulturens område – som inte erkändes i samhället. Ett kunskapsområde som nu hade buntats ihop med idrotten – det är jag lite ambivalent till, erkände Rådström senare, eftersom jag är enormt intresserad av fotboll. Men visst var han medveten om att många kunde tycka att det var en konstig sysselsättning att 11+11 personer kunde ägna sig med sådan frenesi åt att jaga en uppblåsbar läderkula.

Rådström ombad sedan de församlade rita av den närmaste bänkgrannen i profil mycket snabbt, alternativt associera till ordet äggröra. När alla utan knot gjort som han sagt konstaterade han att det var ett ytterst misslyckat experiment, som endast hade kunnat genomföras genom att publiken var så väluppfostrad. Han undrade om någon hade känt sig nervös eller stressad av detta krav på kreativitet och utgick från att så var fallet: skratt och skräck var alltid följeslagare i den kreativa processen. Det är vad vi erfar när vi försöker tänka nytt, något som han menade var närmast medfött hos människan. Vi föds alla till konstnärer, hävdade han med ett känt citat, men skolan förstör systematiskt denna kreativa förmåga genom sin koncentration på mätbar kunskap, företrädesvis i naturvetenskapliga ämnen. Men Rådström ville se en expansion inom naturvetenskapen till att även omfatta en estetisk sida och han förordade att alla högskolor måste ge utrymme åt detta för att få ställning som högskolor.

Rådström gjorde sedan ett referat av den anglosachsiska forskaren Louis Hydes gåvoteori som han framför i sin bok ”The gift”, ”Gåvan”. Resonemanget ledde fram till en plädering för en skåvøkonomi vid sidan av marknadsekonomin, byggd på ömsesidighet och inte på vinst. Självfallet var han en anhängare av upphovsrätten men han kunde ändå förstå de illegatala nedladdarna när de hävdar att de gärna delar med sig till konstnären men inte till alla de mellanhänder som skor sig på vägen mellan konstnären och hans publik. Mellan dem fanns en gemensam egendom som det tydligen var ytterst utmanande för marknadsekonomin att inte komma åt.

Stina Oscarsson undrade vad det var som väckte folkets oerhörda upprördhet över konstnärslönerna på blygsamma 18 000 kronor i månaden - som nu är på väg att avskaffas – och som gjorde att efter en protest i Svenska dagbladet mot detta kom på bara någon halvtimme 500 rasande inlägg från läsekretsen.

- Bankdirektörernas bonusar på miljontals kronor väcker inte bråkdelen så mycket indignation, sade hon.

Hon citerade en UNESCO-rapport där man pläderar för kulturell mångfald och menade att vi måste organisera samhället så att detta blir möjligt. Nu är det bara den hårda (löne)arbetslinjen, som gäller. Men att någon kunde vara helt "fri och oberoende", trodde hon inte på. "Fri men beroende", var hennes paroll.

Varpå Niklas Rådström, med nya citat av författaren Hyde, framhöll att det fanns olika former av arbete, på engelska tydliggjort genom de bägge orden "work" och "labour" där work betyder allt det nödvändiga medan labour är ett vidare begrepp som omfattar allt från en kvinnas förlossningsarbete till ideellt och konsntärligt arbete till sorgearbete.

Stina Oscarsson berättade om mötet med en skolelev som kände sig glad att det "fanns dom där ute som tänker fritt", dvs utanför skolan. Nyttotänkandet dominerade i skolan liksom i samhället f ö och Niklas Rådström sade att som fri konstnär är man helt marginaliserad. Man passar helt enkelt inte in i den beställar-utförarfilosofi som är förhärskande: "Kan du måla en tavla som passar till min tapet?"

Han varnade för den kil mellan de konstnärligt skapande och så kallat "vanligt folk" som vissa politiker med alla kraft just nu försöker skjuta in – som ett sätt att påkalla uppmärksamhet när allt fler verkar tröttna just på politik och politiker. Uppdelningen mellan finkultur och folkkultur ansåg han poänglös: vad man måste slåss för var komplexiteten.

Stina Oscarsson sade att hon brukar tala om konstnärer och kulturlivet, för att med det senare ordet fånga upp det socialantropologiska kulturbegreppet medan det första handlar om konstnärliga utövare.

Bengt Göransson, tidigare kulturminister – "det är preskriberat nu" – sade att medan han hade ansvaret för kulturpolitiken var han angelägen om att inte gapa över för mycket utan koncentrera sina insatser på konstnärliga utövare. Hobbyverksamhet, nöjen osv föll utanför kulturpolitiken, men nu har vi ju slutat att tala om kulturlivet, nu heter det "upplevelseindustrin", sade han. Kulturutredningens förslag om att sätta kulturen under regional kontroll såg han som ett hot och pläderade i stället för, ett visst mått av, anarki. Det var vi alldeles för rädda för här i landet, sade Bengt Göransson och citerade, liksom tidigare, Ragnar Toursies kulturcredo från ett diktarmöte på Harpsund 1955:

"Dikten kan vara satir och kritik. Med bitande hån vända sig mot maktfullhet. Nagelfara människors rädsla för dem som har makt – och människors rädsla att förlora den makt de själva har. Allt detta kan dikten göra och allt detta kan dikten ge. Bara den inte anser sig vara till för att ge politikerna ett handtag. Den måste stå fri – fastän den är bunden. Den måste stå oberoende – fastän den är beroende. Den ska inte vara understödjande på kort sikt.

Men både för poeten och för politikern handlar det om hur det omöjliga ska kunna förverkligas i det möjligas värld."

Kerstin Vinterhed